

Yeniden Doğum, Kleřa ve Nirvāna Hakkında Bazı Eski Uyğurca Fragmanlar

Some Old Uyghur Fragments on Rebirth, Kleřa, and Nirvāna

Uęur UZUNKAYA*

Öz

Eski Uyğurca, farklı dinî muhitlerde yazılan muhtelif konu ve türdeki eserlerin tercümesine dayanır. Bu dinî muhitler içerisinde Budizm, Manihaizm ve Nasturi Hristiyanlık yanında önemli bir yere sahiptir. Esasen Sanskritçe Budist külliyata ilişkin eserlerin tercümesi temelinde oluşan Budist Uyğur edebiyatında bütünlüklü olarak korunan birçok eserin külliyattaki yeri tespit edilebilmiştir. Bunun yanında kimi yazmaların kısmen hasarlı olması bunların külliyatla ilişkilendirilmesini engellemektedir. Bu çalışmada da bugün hangi Eski Uyğurca metnin parçası olduğu belirlenmeyen ancak başta Budizm'deki yeniden doğum, kleşa "ihtiras" ve nirvāna "kurtuluş, huzur" konularını ele alan daha evvel yayımlanmamış Eski Uyğurca metin parçalarının filolojik neşrine odaklanılmıştır. Çalışmaya dāhil edilen yedi fragman bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunmaktadır ve sırasıyla řu arşiv numaralarına sahiptir: U 2139 (o. F.), U 2213 (T I 217), U 2268 (T I 642), U 2269 (T I 648), U 2286 (T I α 512; T I α), U 2321 (T I D 513; T I D) ve U 5383 (T I α). Bu yazıda bahsi geçen fragmanların yazı çevirimleri ve harf çevirileri, Türkiye Türkçesine aktarmaları, metne ilişkin açıklamaları ve analitik dizini de ihtiva eden sözlüğü sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Budizm, Eski Uyğurca, metin neşi, yeniden doğum, kleşa, nirvāna.

* Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Erzurum, Türkiye.
Elmek: uguruzunkaya@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4534-9305
Bu yazı, TÜBA-GEBİP programı tarafından
desteklenmiştir.

Gönderilme Tarihi / Received Date:
20 Mart 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
12 Ağustos 2023

Atıf/Citation: Uzunkaya U. (2023).
Yeniden Doğum, Kleřa ve Nirvāna Hak-
kında Bazı Eski Uyğurca Fragmanlar
doi.org/10.30767/diledeara.1267818

Copyright © 2023
Dil ve Edebiyat Araştırmaları
tded.org.tr | 2023

Abstract

Old Uyghur is based on the translation of works on various subjects and genres written in different religious circles. Buddhism in these religious circles has an important place in addition to Manichaeism and Nestorian Christianity. In the Buddhist Uyghur literature, which is essentially based on the translation of the works related to the Sanskrit Buddhist canon, the place of many complete works in the corpus has been identified. In addition, some of the manuscripts are partially damaged, preventing them from being associated with the canon. In this study, the focus is on the philological edition of unpublished Old Uyghur fragments, which are not identified which Old Uyghur text is part of today, but which deal primarily with the subjects of rebirth, kleřa "passion" and nirvāna "extinction, liberation, peace" in Buddhism. The seven fragments included in this work are preserved today in the Berlin Turfan Collection and have the following archival numbers: U 2139 (o. F.), U 2213 (T I 217), U 2268 (T I 642), U 2269 (T I 648), U 2286 (T I α 512; T I α), U 2321 (T I D 513; T I D), and U 5383 (T I α). This paper presents the transcription and transliteration of the aforementioned Old Uyghur fragments, translations into Turkish, notes, and glossary with an analytical index.

Keywords: Buddhism, Old Uyghur, text edition, rebirth, kleřa, nirvāna.

Extended Summary

Old Uyghur is a historical Turkish dialect containing verse and prose texts of various genres and subjects from different religious circles. Most of these texts have a translation-based view. However, the existence of non-religious texts is also known in Old Uyghur literature. The religious environments in which the Uyghurs live differ according to centuries, the geographies they live in, and the societies they interact with. But in any case, it can be said that Buddhism is dominantly at the forefront here. In this context, this paper deals with the edition of seven unpublished Old Uyghur fragments relating to Buddhism. The article consists of six parts: (1) Introduction (2) Transcription and Transliteration of Old Uyghur Text, (3) Translation of Old Uyghur Text, (4) Remarks on Old Uyghur Text, (5) Index-Glossary, finally (6) Closing Remarks. In this extended summary, the study will be introduced in general terms. In the chapter entitled *Introduction*, the aim is to introduce Old Uyghur fragments and mention the study's framework and method. Seven unpublished Old Uyghur fragments are included in this study. These are preserved today in the Turfan Collection in Berlin Brandenburg Sciences and Humanities. Their archive numbers are as follows: U 2139 (o. F.), U 2213 (T I 217), U 2268 (T I 642), U 2269 (T I 648), U 2286 (T I α 512; T I α), U 2321 (T I D 513; T I D), U 5383 (T I α). In the framework of this paper, the transcription and transliteration of the aforementioned Old Uyghur fragments, translations into Turkish, notes, and glossary with an analytical index are presented. In the chapter called *Transcription and Transliteration of Old Uyghur Text*, the method related to the transcription and transliteration in *Uigurisches Wörterbuch* [Uyghur Dictionary] is followed (Röhrborn 1977-1998: 9-10 and 13-14; Röhrborn 2010: XXXIII-XXXV). In the chapter entitled *Translation of Old Uyghur Text*, while the Old Uyghur text is translated into Turkish, it is tried to adhere to the original text as much as possible. The transcribed text of this study consists of 81 lines, but there are textual damages on some lines. For this reason, some damaged lines cannot be translated in the translation of the text into Turkish, and on the other hand, line-by-line translation is preferred because the context cannot always be followed precisely in the lines that are relatively well preserved. In the chapter titled *Remarks on Old Uyghur Text*, mostly Buddhist terms, the reasons for text restorations, and some hesitations in the fiction of the text are included. The *Index-Glossary* of this article has been prepared alphabetically and in context. In the *Index-Glossary* part, all the words in the text are included with their origin information. In addition, while preparing the entries, all the spellings and restored versions of each item in the text are included.

The results of this study can be listed as follows: (1) In this article, the 81-line Old Uyghur text relating to Buddhism has been presented as data for Turkish language studies. (2) In the transcribed and transliterated text of the paper, 7 lines were heavily damaged. (3) In the vocabulary of the paper, 112 noun stems and verb stems are determined. (4) Of the 112 words that make up the vocabulary of the text, 30 (26.78%) are verb stems, while 82 (73.21%) are noun stems. (5) 6 (7.31%) of noun stems identified in the text are borrowed words. (6) Of these borrowed words, 2 (33.33%) are words borrowed from Sanskrit through Tocharian or Sogdian. (7) On the other hand, 3 (50%) of the borrowed words are directly quoted from Sogdian. (8) A Sanskrit word (16.66%) quoted through Tocharian is identified. This article has made a small contribution to Old Uyghur studies through the text edition.

Giriş

Budizm, ticaret yolları sayesinde doğduğu toprakların çok daha ötesine Güney ve Güneydoğu Asya, Doğu Asya ve Orta Asya gibi bölgelere taşınmış çoğu zaman buradaki yerel inanışların da

etkisiyle farklı yorumlarla bezeli ekolleri ışığında yazınsal kaynaklarını ve sanatsal emtialarını üretmiştir. Böylelikle temelde Budist inanış sistemlerine bağlı olsa da bölgesel bağlamda kendi felsefesini, filozoflarını, taraftarlarını, ideal şahsiyetlerini, Tanrı ve ruhlarını, dinî figürlerini ve efsanevi kahramanlarını vücuda getirmiş birçok Budist ekol ortaya çıkmıştır. Bu ekoller özellikle felsefi kabulleri noktasında birbirlerinden ayrılrsa da kimi Budist düşüncelere farklı yorumlar getirmesi neticesinde de farklılaşan Budist akımların doğmasına sebep olmuştur. Budizm'in evrensel ahlaki kabuller çerçevesinde böylesine dinamik ve canlı bir görünüme sahip olması, bilhassa içe bakışı öğütleyen ritüele ilişkin uygulama boyutları sayesinde geniş bir yayılım alanında kendine yer bulmasını sağlamıştır. Bunun yanında Budist yazılı kaynakların Sanskritçeden kimi zaman doğrudan kimi zaman ara diller ve versiyonlar vasıtasıyla Çinceye, Tibetçeye, Moğolcaya, Soğdcaya, Hoten Sakacasına ve Eski Uygurcaya yapılan tercümeleri muhtelif dillere ilişkin geniş bir dinî külliyyatı meydana getirmiştir. Budizm, Orta Asya coğrafyasında özellikle Turfan Uygurları arasında kendisine güçlü bir yer bulsa da kaynaklar Türklerin Budizm ile olan tanışıklığını çok daha eskiye, I. Doğu Türk Kağanlığı'na kadar götürmektedir (krş. Tezcan 1978: 288-289). Bu ilk temas her ne kadar Çin kaynakları ve Bugut yazıtı üzerinden tarihsel ve yazınsal boyutta kanıtlanmaya çalışılsa da (krş. Gabain 1954: 163-166) en iyi bilinen gerçek özellikle 840'ta bozkırdaki devletlerinin ortadan kaldırılmasını müteakip Uygurların Doğu Türkistan'ın Tarım bölgesine, Turfan ve Dunhuang'a göç etmesi ve burada farklı dinî çevrelerle irtibatının artması yönündedir. Bunun neticesinde Turfan Uygurlarının kurduğu Hoço Uygur Hanlığı [850-1250], siyasi ve askeri yönlerinden ziyade kültürel sahada gerçekleştirdiği ilerlemelerle ön plana çıkmış ve yoğun bir tercüme faaliyeti çerçevesinde Budist Uygur edebiyatının oluşumuna ve gelişimine katkı sağlamıştır. Bilhassa Türk alfabesi ile kaleme alınan yazıtların ve yazmaların dilinin çözülmesi 19. yüzyılın sonunda Türklük bilimine olan ilginin artmasına ve neticesinde de Doğu Türkistan'a keşif gezilerinin gerçekleştirilmesine yol açmıştır. Keşif gezilerinin semeresi olarak bölgeden elde edilen yazma ve basma eserler Uygur edebiyatının oluşumuna katkı sağlamıştır. Bu bölgeden derlenen birçok yazılı kaynak muhtelif filolojik incelemelerin konusunu oluşturmuştur; ancak bununla birlikte hâlâ neşredilmeyi bekleyen yazma eserler ve metin parçaları mevcuttur. Bu yazı da bu maksatla şimdiye kadar neşredilmemiş olan, temelde yeniden doğum, *kleśa* "ihtiras" (Monier-Williams 1899: 324a; Edgerton 1953: 198a) ve *nirvāna* "kurtuluş, huzur" (Monier-Williams 1899: 557c) gibi Budizm'e ilişkin konuları ihtiva eden yedi Eski Uygurca fragmanın filolojik neşrine odaklanmıştır. Bu çalışmaya dâhil edilen yedi fragman bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunmaktadır ve sırasıyla şu arşiv numaralarına sahiptir: U 2139 (o. F.), U 2213 (T I 217), U 2268 (T I 642), U 2269 (T I 648), U 2286 (T I α 512; T I α), U 2321 (T I D 513; T I D), U 5383 (T I α).

Bu yazının konusunu oluşturan ilk fragman U 2139 arşiv numarasını taşımaktadır; bununla birlikte bir buluntu işaretine sahip değildir. U 2139 fragmanı, her iki yüzünde de 5 satır olmak üzere toplam 10 satırdan oluşmaktadır. Fragmanın A sayfasının ilk satırı ve B sayfasının da ilk ve son satırı yoğun bir hasara maruz kalmıştır. Bu kısımlarda belli belirsiz birkaç harf kalıntısı bulunmaktadır. Bununla birlikte fragmanın A sayfası satır sonundan, B sayfası ise satır başından hasarlıdır. U 2139 fragmanında bir sayfa numaralandırması mevcut değildir. Bu fragmanın fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgileri Raschmann (URL-1) tarafından hazırlanmıştır. Raschmann'ın da haklı olarak belirttiği üzere, oldukça kısıtlı bir bağlama sahip olan bu fragmanda, insanlar âlemi (EUyg. [yal]nok aźunta) söz konusu edilmiştir. Bu fragman, yazının 01-10. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmadaki ikinci fragman U 2213 arşiv numarasına ve T I 217 buluntu işaretine sahiptir. U 2213 fragmanı; her iki yüzünde de 6 satır olmak üzere toplam 12 satırdan oluşmaktadır. Bu

fragmanın A sayfasının ilk satırı oldukça hasarlıdır. Bu satırda yalnızca birkaç harf kalıntısı göze çarpmaktadır. Bunun yanında fragmanın A ve B sayfasının satır başından hasarlı olduğunu belirtmek gerekir. Fragmanın fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgileri Raschmann (URL-2) tarafından hazırlanmıştır. Raschmann, fragmanın Budist bir anlatı metnine ait olduğunu belirtir. Metinde büyük hükümdar (EUyg. ulug elig) ifadesinin yinelenerek kullanıldığı ve fevkalade yasa (EUyg. tañlançig mujadınçig törö) ibaresinin yer aldığı belirtilmelidir. Bu fragman, yazının 11-22. satırlarını oluşturmaktadır.

Yazıda yer verilen üçüncü fragmanın arşiv numarası U 2268 ve buluntu işareti T I 642'dir. Fragmanın A yüzünde 4, B yüzünde ise 5 satır korunabilmiştir. Bu fragmanın B sayfasının ilk satırında bütünlüklü bir hasar söz konusudur. Diğer taraftan fragmanın her iki yüzü de satır başından ve sonundan metinsel hasar ihtiva etmektedir. Fragmanın katalog bilgileri Raschmann tarafından (URL-3) hazırlanmıştır. Raschmann, fragmandaki konunun tıpkı bu yazıya dâhil edilen ikinci fragman gibi Budist Uygur edebiyatına ait bir anlatı metni olduğunu belirtir. Fragmanın bugün hangi EUyg. metnin parçası olduğu belirlenemese de bir anlatı metni olduğunu çağrıştıracak komşu evi (EUyg. konşı ävi), anne (EUyg. ana), evine sokmak (EUyg. äviña kirgür-) gibi ifadelerin yer aldığı söylenebilir. Bu fragman, yazının 23-31. satırlarını oluşturmaktadır.

Yazıdaki dördüncü fragman U 2269 arşiv numarasını ve T I 648 buluntu işaretini taşımaktadır. Fragmanın A yüzünde 9, B yüzünde 8 satır bulunmaktadır. Bu şekilde fragman 17 satırdan oluşmaktadır. Fragmanın A yüzünün ilk satırı ve B yüzünün de son satırı yoğun bir hasara maruz kalmıştır. Bunun yanında her iki satır da az da olsa satır başından ve sonundan hasarlıdır. Söz konusu fragmanın fiziksel özelliklerini ihtiva eden katalog bilgileri Raschmann (URL-4) tarafından hazırlanmıştır. Fragmanın bugün hangi metnin parçası olduğu tespit edilemese de sekiz türlü hakikate (EUyg. säkiz törlüg köni), kurtuluş sevincine (EUyg. nirvan mäñisi), ihtirasa (EUyg. nizvani), sekiz türlü ihtirasa (EUyg. säkiz törlüg nizvanılıg), seksen bin Tanrıya (EUyg. säkiz tümän t(ä)ñri) değindiği belirtilmelidir. Bu fragman, yazının 32-48. satırlarını oluşturmaktadır.

Çalışmaya dâhil edilen beşinci fragman U 2286 arşiv numarasına ve T I α 512 ile T I α buluntu işaretlerine sahiptir. Fragmanın A sayfasında 5, B sayfasında ise 4 satır korunabilmiştir. Fragmanın A sayfasının son satırı ve B sayfasının da ilk satırı epeyi hasar görmüştür. Diğer satırlar görece daha iyi korunmuş olsa da her iki satır da satır sonundan belli oranda hasarlıdır. Fragmanın fiziksel özelliklerine yer veren katalog bilgileri Raschmann (URL-5) tarafından sunulmuştur. Raschmann, bu Budist metin parçasının bir tür aliterasyonlu manzumeleri içerdiği fikrini dile getirir. Bu fragmanda konu, Skt.de *kleša*, EUyg.da *nizvani* olarak bilinen ihtirasların ortadan kaldırılmasıdır. Bunun yanında fragmanda zındık (EUyg. tirte) ve şeytandan (EUyg. asur) da söz edilmektedir. Bu fragman, yazının 49-57. satırlarını oluşturmaktadır.

Çalışma yer alan altıncı fragmanın arşiv numarası U 2321, buluntu işaretleri ise T I D 513 ve T I D'dir. Bu fragmanın her iki yüzünde de 7 satır bulunmaktadır; dolayısıyla fragmanın 14 satırdan oluştuğu belirtilmelidir. Fragmanın her iki yüzü de satır başından ve sonundan hasarlı görünmektedir. Raschmann (URL-6), fragmanın fiziksel özelliklerine değinen katalog bilgisini hazırlamıştır. Raschmann'ın da belirttiği üzere, fragmanda günahlardan (EUyg. ayıg kılınc), cehennemde yeniden doğuştan (EUyg. tamularta tug-) ve zehir zihniyetinden (EUyg. agu köñül) bahsedilir. Fragmanın bugün hangi EUyg. metnin parçası olduğu belirsizdir. Bu fragman, yazının 58-71. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu yazıya dâhil edilen yedinci ve sonuncu fragman U 5383 arşiv numarasını ve TI α buluntu işaretini taşımaktadır. Fragmanın ön ve arka yüzünde 5 satır bulunmaktadır ve böylece toplamda 10 satırdan oluştuğu söylenebilir. Fragmanın arka yüzünde sayfa numaralandırmasını çağrıştıracak Skt. *p(a)t(a)r* “yaprak” sözcüğü yer almaktadır. Yazmanın arka yüzünün son satırı büyük oranda hasarlıdır. Fragmanın ön yüzü satır sonundan, arka yüzü ise satır başından kısmen hasarlıdır. Fragmanın katalog bilgileri Raschmann (URL-7) tarafından hazırlanmıştır. Kısıtlı bir bağlama sahip olsa da bu fragmanda, Raschmann’ın da belirttiği gibi, muhtemelen bir varoluş biçimi (EUyg. ażun tut-) tanımlanmaktadır. Bu fragman, yazının 72-81. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu yazı yukarıda tanıtılan fragmanların çeviri yazısını, harf çevirisini, Türkiye Türkçesine aktarımını, metne ilişkin açıklamalarını ve sözlük/dizinini sunmaktadır. Metnin çeviri yazısında *Uigurisches Wörterbuch*’da belirlenen yöntem takip edilmiştir (krş. Röhrborn 1977-1998: 9-10 ve 13-14; Röhrborn 2010: XXXIII-XXXV). Bu çalışmanın çeviri yazılı metin kısmı 81 satırdan oluşmaktadır; ancak yukarıda her bir fragmanda ayrı ayrı belirtildiği üzere, kimi satırlarda metin hasarları mevcuttur. Bu durum metnin Türkiye Türkçesine aktarımında bazı hasarlı satırların aktarılamamasına ve diğer yandan nispeten daha iyi korunan satırlarda da bağlam her zaman kesin olarak izlenemediğinden satır satır aktarım yolunun tercih edilmesine sebep olmuştur. Çalışmanın açıklamalar bölümünde çoğunlukla Budist terimlere, metin restorasyonlarının sebeplerine, metnin kurgusundaki kimi tereddütlere yer verilmiştir. Bu yazının sözlük/dizin bölümü alfabetik ve bağlamlı olarak hazırlanmıştır. Sözlük/dizin bölümüne, metinde bütünlüklü olarak yer alan bütün sözler köken bilgileriyle dâhil edilmiştir. Buna ilaveten madde başları hazırlanırken, her bir madde başının metindeki bütün yazım biçimlerine ve restore edilmiş biçimlerine de yer verilmiştir.

Eski Uygurca Metnin Yazı Çevirimi ve Harf Çevirisi

		U 2139 (o. F.)
		A sayfası
(01)	01/
(02)	02	sav sözlä... .. s'v swyz l'///
(03)	03	yok tep ywq' typ tydy//... ..
(04)	04	larıg körd[i]... .. l'ryq kwyrd/... ..
(05)	05	kı/ıñç q'ylyñç
		B sayfası
(06)	01 /

(07)	02 inçäm//l/y 'ynç'
(08)	03 [yal]ɣok aʒunta ///kwq: 'ž. wnt'
(09)	04 ärdim(i)z ,,y 'rdymz ,,
(10)	05 /w...
U 2213 (T I 217)		
A sayfası		
(11)	01yk .../ l' r r
(12)	02 mäñi sävinç m'nky ///...y s'vynç
(13)	03 tañlançığ muñadinç[ı]g törö ... /m// t'nkl'nçyq mwnk'dynç/q twyrw
(14)	04m(i)z tep sakınu täginürk/s// mz typ s'q'ynw t'kynwr
(15)	05 ,, ulug elig / ,, 'wlwq 'ylyk
(16)	06 täginälim ,,yn sy/.../ t'kyn'lym ,,
B sayfası		
(17)	01 t(ä)ɣrilär ärdi kim / tñkry l' r 'rdy kym
(18)	02 kılguçı tep tedi ,, q'ylqwçy typ tydy ,,
(19)	03 ,, ulug elig nty //y ,, 'wlwq 'ylyk
(20)	04 köñlümdä tañlag[u] kd/ kwñklwm d' t'nkl'q/ w
(21)	05 ärsär ,, /y/ twym.../r 'rs'r ,,
(22)	06 täginip ... l/r 'w/... .. / t'kynyp p

		U 2268 (T I 642)
		A sayfası
(23)	01 konşı ävi...sy qwnşy 'vy... ..
(24)	02 koştı ,, ol [ogu]lk(i)yat' q'wşty ,, 'l ///l q'y'
(25)	03 ,, anamka agu mu berti ,, 'n'm q'' 'q'w mw pyrty
(26)	04 ,, m(ä)n nägü kılurm(ä)n ,, kimy ,, mn n'kw q'ylwr mn ,, kym
		B sayfası
(27)	01 /... ..// /... ..
(28)	02 bardı ,, ikinti kün olp p'rdy ,, 'ykynty kwyn 'wl
(29)	03 ätin yođup ol ogulp 'tyn ywtwp 'wl 'wqwl
(30)	04 bardı ,, olryp p'rdy ,, 'wl ...q'' ny
(31)	05 äviñä kigür... 'vynk' kykwr... ..
		U 2269 (T I 648)
		A sayfası
(32)	01//
(33)	02 [ä]töz bo ärü[r] /t'wyz //m/... pw 'rw/ ...
(34)	03 säkiz törlüg köni s'kyz twyrlwk kwyny
(35)	04 köñüli biligi yaru... kwnkwly pylyky y'rw... ..
(36)	05 umak ütläyü tavrāt[u] /wm'q 'wyt'l'yw t'vr't/

(37)	06miz k(ä)rgäk bo nirvan m[äñisi]myz krk'k pw nyrv'n m/////
(38)	07 bo tört törlüg! ¹ / pw twyrt twyrlwk /... ..
(39)	08 bo nizvani m(ä)n pw nyz v'ny mn 'wyç///d... ..
(40)	09 burhan kântü ö[zi] pwrq'n k'ntw `w// /
		B sayfası
(41)	01 ,, körmädüküg... /dy ,, kwyrn'dwkwk... ..
(42)	02 [sä]kiz törlüg nizvanil[ıg] //kyz twyrlwk nyz v'nyl//
(43)	03 [s]äkiz tümän t(ä)ñri /kyz twym'n tkry yw/... ..
(44)	04 yertinçüdä kılmış yyrtynçwd' qylmyş d/... ..
(45)	05 y(a)pş(ı)ndurtı /t/z ty ypşndwrty t... ..
(46)	06 tãgdilär ol /// t'kdy l'r `wl `w/...
(47)	07 [t]etir ,, kum sanınça /ytyr ,, qwm s'nynç' /... ..
(48)	08 'r `wyd/
		U 2286 (T I α 512; T I α)
		A sayfası
(49)	01	uladı ,, tört orontakı ädgü kılınç alku 'wl'ty ,, twyrt `wrwnt'q'y `dkw q'ylyñç "lqw t... ..
(50)	02	yügrökün yügürürçä tınmatın sönmätin ywkrwkwn ywkrwr ç' tynm'tyn swynm'tyn
(51)	03	tirte asur nizvani öçürgäli barır ,, an[ı] ... tyrty `swr nyz v'ny /wyçwrk'ly p'ryr ,, "n/ ...

1 Sözcüğün üstü karalanmıştır.

(52)	04	ymä inçä tep y(a)rl[ika]yur bo ym' 'ynç' typ yrl///ywr pw ''//... ..
(53)	05//...k
		B sayfası
(54)	01 k/l/.../ //
(55)	02	ot ı ıgaç örtänürçä 'wt 'y 'yq'ç 'wyr't'nwrç' p/////... ..
(56)	03	ot yalınıntakı tulı täginmäduk ärür ,, ... 'wt 'y'lynyn t'q'y twly t'kynm'dwk 'rwr ,, ...
(57)	04	bolmuş üçün ışıyur oron tetir ,, pwlmyş 'wyçwn 'yşyywr 'wrwn tytyr ,,
		U 2321 (T I D 513; T I D)
		A sayfası
(58)	01 [tamu]l[a]rta tugar ///l/rt' twq'r
(59)	02 ötrü ol //ytrw 'wl l/w... ..
(60)	03 k(a)ltı / q'ltı /
(61)	04 ylıkı // yylq'y (P)
(62)	05 aşnukı l'r ''şnwq'y (P)
(63)	06 üçün inçä 'wyçwn 'ynç' //... ..
(64)	07 tuga[r] kwq dyn twq' /
		B sayfası
(65)	01 kert[ü]s[i] ynk kyrt/s/
(66)	02 ,, ötrü ol / l'r ,, 'wytrw 'wl /

(67)	03 [aŋç]ulayu bo üçäğü ///wl'yw pw 'wyç'kw
(68)	04 törlüg twyrlwk
(69)	05 agu köñü[ı] /'qw kwnkw/
(70)	06 içintä tug[ar] /yçynt' twq//
(71)	07 ayıg kılı[nç] y''yyq qyly//
		U 5383 (T I α)
		ön
(72)	01	ölrüşmäkin 'wylrwşm'kyn ''m/... ..
(73)	02	atl(ı)g küçlüg elig ''tlq kwyçlwkw 'ylyk
(74)	03	tınl(ı)glarıg tynlq l'ryq
(75)	04	alñadturt[ı] ''lnk'tdwr/
(76)	05	ärđi 'rdy
		arka
	 p(a)t(a)rmyş ptr
(77)	01 [a]žun tutdı ,, bolar /ž_wn twtdy ,, pwl'r
(78)	02 [ö]ñđin sıñar erig ///ktyn synk'r 'yryk
(79)	03 ,, kayudad... ,, q''yw d'
(80)	04 tınl(ı)g /rs'r tynlq
(81)	05 /swn

Eski Uygurca Metnin Aktarması

U 2139 (o. F.) (A ve B sayfası)

(01) (02) söz söyle-... .. (03) yok diyerek (04) -ları görd[ü]. (05) amel
... .. (06) (07) bu şekilde (08) [in]san bir varlık şeklinde (09) idik.
(10)

U 2213 (T I 217) (A ve B sayfası)

(11) (12) ... sevinç ... neşe (13) ... fevkalade₂ yasa (14) ... diye düşünmeyi (saygı
ile) gerçekleştirir. (15) büyük hükümdar (16) (saygı ile) gerçekleştirelim. (17)
Tanrıları idi. Öyle ki (18) yapan diye söyledi. (19) büyük hükümdar (20) gön-
lümde şaşırtıcı bir şey (21) ise (22) (saygı ile) gerçekleştirip

U 2268 (T I 642) (A ve B sayfası)

(23) komşu evi (24) bağladı. O [çocu]kcağız (25) anneme zehir mi
verdi? (26) ben ne yaparım? Öyle ki (27) (28) gitti. İkinci gün o (29) etini
silip o oğul (30) gitti. O ... (31) evine yerleştirmek

U 2269 (T I 648) (A ve B sayfası)

(32) (33) ... [b]eden ... budu[r]. ... (34) ... sekiz türlü doğru ... (35) bilinci₂
parla-... (36) uyararak ve gayrete getir[erek] ... (37) gerek. Bu *nirvāna* s[evinci] ...
(38) bu dört türlü ... (39) bu ihtiras (Skt. *kleśa*) ben ... (40) Buddha kendisi₂
(41) görmediği ... (42) ... [se]kiz türlü ihtiras[lı] (Skt. *kleśa*) ... (43) ... [s]eksen bin Tanrı
... (44) ... yeryüzünde yapmış ... (45) yapıştırdı. ... (46) ulaştılar. O ... (47) ...dır.
Kum sayısınca ... (48)

U 2286 (T I α 512; T I α) (A ve B sayfası)

(49) ve dört yerdeki iyi amel *bütüin* ... (50) hızlıca koşarcasına dinlenmeden ve yatışmadan ...
(51) sapkın (Skt. *tīrthika*), şeytan (Skt. *asura*), ihtiras (Skt. *kleśa*) sönmektedir. On[u] ... (52) dahi
böylece söyleyerek buy[ur]ur. Bu ... (53) (54) (55) ot, bitki (ve) ağaç yandıği
gibi (56) ateşindeki₂ (alevler) dışarı erişmeyecektir. ... (57) olduğundan aydınlanan yerdir.

U 2321 (T I D 513; T I D) (A ve B sayfası)

(58) [cehennem][e]rde doğar. (59) sonra o (60) şöyle ki
(61) yük hayvanı (62) önceki (63) için böylece (64)
doğa[r]. (65) hakikat[i] (66) sonra o (67) [bu] şekilde bu üçü
birlikte (68) türlü (69) zehir zihniyeti (70) içinde doğ[ar].
... .. (71) kötü ame[l]

U 5383 (T I α) (ön ve arka)

(72) karşılıklı birbirlerini öldürmesini (73) adlı güçlü hükümdar (74) canlıları ...
... (75) galip geld[i]. (76) idi. <... yaprak> (77) bir varlık şekli yakaladı. Bunlar
(78) doğu tarafı sert (79) nerede (80) canlı (81)

Eski Uygurca Metne Ait Açıklamalar

(12) **māñi** **sävinq**: Bu satırda muhtemelen *utlı* “teşekkür, şükran” (Clauson 1972: 54b;

Wilkens 2021: 806b) ifadesi beklenirdi; ancak fragmandaki boşluk sözcük için büyük bir alan olarak görünmektedir.

(13) tañlançig muñadınç[ı]g: Bu EUyg. ikileme “olağanüstü₂, fevkalade₂” (krş. Şen 2002: 265; Ölmez 2017: 288; Wilkens 2021: 673a; Karaman 2022: 305) anlamlarındadır.

(20) tañlag[u]: Bu sözcük bir sonraki satırla birlikte *tañlag[uluk]* olarak restore edilebilirdi; ancak sonraki satırda bu restorasyonu destekleyecek bir harf kalıntısı mevcut değildir.

(24) koş-ñ: Bu EUyg. ifadenin okuması kesin olsa da anlamlandırması bağlam belirgin olmadığından kesin değildir. EUyg.da *koş-* fiili iki anlamda tespit edilmiştir: *koş-* (I) “koşmak” (Wilkens 2016: 996a; Wilkens 2021: 396b) ve *koş-* (II) “bağlamak, eklemek, birleştirmek; tertip etmek, düzenlemek” (Wilkens 2016: 996a; Tokyürek 2018: 884b; Wilkens 2021: 396b). EUyg. metinlerdeki yaygın kullanımı dolayısıyla burada ikinci anlam tercih edilmiştir.

(29) ätin yoğup: Bu çalışmada anlamlandırması güç bir diğer ifade ise budur. Fragmanda sözcüğün yazımı şu şekildedir: <’tyn ywtwp>. Dolayısıyla bu harf çevirisi mezkûr ifadeyi (1) *ätin yutup*, (2) *ätin yotup* ve (3) *ätin yoğup* gibi biçimlerde okumayı mümkün kılmaktadır. Bu EUyg. ifadede evvela ilk sözcüğe odaklanılmalıdır. EUyg. metinde geçen *ätin* yalın hâlde (1) “ses, gürültü; kükreme” (Clauson 1972: 60b; Röhrborn 1996: 74₇₄₅; Zieme 2000: 156b; Kasai 2011: 185b; Wilkens 2016: 935a; Wilkens 2021: 126b) veya (2) *ät* “et, beden” sözcüğünün iyelik ekini ve belirtme durumu ekini almış şekliyle “etini, bedenini” anlamıyla iki biçimde anlaşılabilir. Bu ifadenin ikinci unsuru ise sırasıyla şöyle değerlendirilebilir: EUyg.da “yutmak, içine çekmek” anlamıyla *yut-* fiili geçmez. Clauson’un (1972: 885b) verdiği bilgiye göre, *yut-* sözcüğü DLT’de Oğuzca/Kıpçakça bir unsur olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla burada söz konusu ifadeyi *yut-* “yutmak” olarak okumak ve anlamak mümkün görünmemektedir. Bir diğer ihtimal *yot-* biçimidir; ancak bu da ETü. metinlerde rastlanan bir sözcük değildir. Son ihtimal ise <ywtwp> yazımını olası bir diş seslerinin karışıklığı (*Dentalkonfusion*) durumundan ötürü *yoğup* şeklinde okumaktır. Bu ihtimalde de anlaşılacağı üzere *yođ-* fiili öne çıkar ve “silme, temizlemek; yok etmek” (krş. Clauson 1972: 885b; Wilkens 2021: 908a) anlamındadır. Bütün bunlardan sonra her ne kadar bağlam çok kesin olmasa da söz konusu ifade tarafımızca *ätin yoğup* “etini/bedenini silip/temizleyip” şeklinde anlaşılmalı ve yorumlanmıştır.

(34) säkiz törlüg köni ...: Bu ifade, metin hasarı sebebiyle tespit edilememiş Budist bir ıstılahtır.

(35) yaru...: Bu ifadenin *yaruk* “ışık, parlıt” (Clauson 1972: 962b; Wilkens 2021: 871b) ismi mi yoksa *yaru-* “parlamak, aydınlanmak” (Clauson 1972: 956b; Wilkens 2021: 871b) fiili mi olduğu metin hasarı sebebiyle kesin görünmemektedir.

(36) ütlä-yü tavrät-[u]: Bu EUyg. ifade için krş. *ütlä-t(a)vrat-kat(ı)glantur-* “ihtar etmek ve teşvik etmek₂” (Wilkens 2021: 831a).

(37) nirvan: EUyg. bu ifade Skt. *nirvāna*’ya (Monier-Williams 1899: 557c) dayanmaktadır, ayrıca sözcük Soğd.da *nyrβ’n* “nirvana” (Gharib 1995: 252a, #6286), Toharcanın A diyalektinde *nervān* “nirvāna” (Poucha 1955: 155) ve Toharcanın B diyalektinde *nervām* “nirvana, yok olma” (Adams 2013: 364) biçimlerinde tanıklanmıştır.

(37) m[äñisi]: Bu restorasyon için krş. *buzulmaz artamaz nirvan mäñisin* (Arat 1965: 94_{10/180}).

(40) nizvani: EUyg. *nizvani*, esasen Soğd. *nyzβ’ny(y) / nyzβ’n’k* “tutku, hırs” sözcüğüne dayanır (Gharib 1995: 255b, #6371) ve Skt. *kleśa*’ya “hırs, tutku” (Monier-Williams 1899: 324a; Edgerton 1953: 198a) denk gelir.

(42) [sä]kiz törlüg nizvanil[ıg] ...: Bu ifade, metin hasarı sebebiyle tespit edilememiş Budist bir ıstılahtır.

(45) ...lt/z ty: Fragmanda yer alan ilgili kısım harf çevirimi itibarıyla EUyg.da mevcut olan *altz-* “çaldırmak” (Erdal 1991: 706; Röhrborn 1977-1998: 112a; Röhrborn 2010: 54; Wilkens 2021: 39b) fiilini akla getirmektedir; bu hâliyle [a]lt[ı]ztı “çaldırdı” şeklinde yazı çevirimi yapılabilecek sözcük yine de kesinlik arz etmez.

(46) **yügrök+ün**: ETü. *yüگیر*- “koşmak” fiilinden türeyen bu sözcüğün yapısı için krş. Clason 1972: 914a; Erdal 1991: 258; Wilkens 2021: 923b; ayrıca krş. *yügrük bolmak* Zieme-Kara 1978: 150₈₉₄.

(50) **tın-matın sön-mätin**: Bu EUyg. bu ifade “dinlenmek₂, yatışmak₂” (krş. Şen 2002: 280; Wilkens 2021: 714a; Karaman 2022: 572) anlamlarındadır.

(51) **tirte**: EUyg. bu sözcük Skt. *tīrthika / tīrthya*’ya “sapkın, zındık” (Monier-Williams 1899: 449b; Edgerton 1953: 254b) dayanmaktadır ve Toharcanın B diyalektinde *tīrthe ~ tīrthe* “sapkın” (Adams 2013: 316) olarak tespit edilmiştir.

(51) **asur**: EUyg. bu sözcük **kökene bakımından Skt. asura**’ya “kötü bir ruh, iblis, hayalet, tanrıların muhalifi” (Monier-Williams 1899: 121a; Rhys Davids-Stede 1921-25: 89) dayanmaktadır, ayrıca sözcük Soğd.da ”s’wr “Asur” (Gharib 1995: 10b, #259) ve Toharcanın A diyalektinde *asur* “daemon” (Poucha 1955: 13) biçimlerinde tanıklanmıştır.

Sözlük ve Dizin

A

agu “zehir” *a. köñü[l]* 69; *a. mu berti* 25

alku “bütün” *a.* 49

alḡađtur- “yenmek, galip gelmek” *a.t[ı]* 75

ana “anne” *a.+mka agu mu berti* 25

[**anç**]ulayu “bu şekilde” [*a.*] 67

an[ı] “onu” *a.* 51

asur < Toh. A *asur*, Soğd. ”s’wr < Skt. *asura* “şeytan” *a. nizvani* 51

aşnuki “önceki” *a.* 62

atl(ı)g “adlı” *a. küçlüg elig* 73

ayıg “kötü” *a. kılı[nç]* 71

ažun, [a]žun < Soğd. ”žwn ~ žw’n(h) “(Budizm’de) varlık şekli, varlık biçimi, canlıların içinde buldukları varlık şekli” (Röhrborn 2017: 122) (~ Skt. *gati*) [*a.*] *tutdı* 77; [*yal*]ḡok *a.+ta* 08

B

bar- “varmak, gitmek” *b.-dı* 28, 30; *öçürgäli b.-ır* 51

ber- “vermek” *anamka agu mu b.-ti* 25

bilig “bilgi, bilinç” *köñülü b.+i* 35

bo “bu” *b.* 33, 37, 38, 39, 52, 67

bol- “olmak” *b.-muş için* 57

bolar “bunlar” *b.* 77

burhan “Buddha” *b.* 40

Ä

ädgü “iyi” *tört orontakı ä. kılınç* 49

är- “yardımcı eylem, -dır” *ä.-di* 17, 76; *ä.-dim(i)z* 09; *ä.-sär* 21; *ä.-ü[r]* 33; *täginmädik ä.-ür* 56

ät “et” *ä.+in yođup* 29

[ä]töz “beden” *[ä]*. 33

äv “ev” *ä.+iñä kigür* 31; *konşı ä.+i* 23

E

elig, elig “hükümdar” *küçlüg elig* 73; *ulug e.* 15, 19

erig “sert” *e.* 78

I

ı “bitki” *ot t. ıgaç* 55

ıgaç “ağaç” *ot t t.* 55

ışı- “aydınlanmak” *t.-yur* 57

İ

iç “iç” *i.+intä* 70

ikinti “ikinci” *i.* 28

inçä “bu şekilde, böylece” *i.* 07, 63; *i. tep y(a)rl[ıka]yur* 52

K

k(a)ltı “şöyle ki” *k.* 60

kayu “hangi” *k.+da* 79

käntü “kendii” *k.* 40

k(ä)rgäk “gerek” *k.* 37

kerf[ü] “hakikat” *k.+s[i]* 65

kıl- “yapmak, etmek” *k.-guçı* 18; *m(ä)n nägü k.-urm(ä)n* 26; *yertinçüdä k.-muş* 44

kılınç, kılınç, kılınç “amel” *k.* 05; *ayıg k.* 71; *tört orontakı ädgü k.* 49

kigür- “yerleştirmek” *äviñä k.* 31

kim “öyle ki” *k.* 17, 26

konşı “komşu” *k. ävi* 23

koş- “bağlamak” *k.-tı* 24

köni “doğru” *säkiz törlüg k.* 34

köñül, köñül, köñü[I] “gönül; zihniyet, bilinç” *k.+i biligi* 35; *k.+ümdä* 20; *agu k.* 69

kör- “görmek” *k.-d[i]* 04; *k.-mädüküg* 41

kum “kum” *k. sanınça* 47

küçlüg “güçlü” *k. elig* 73

kün “gün” *ikinti k. ol* 28

M

mäñi, m[äñi] “sevinç, neşe” *m.* 12, *bo nirvan m.+[si]* 37

m(ä)n “ben” *m.* 39; *m. nägü kılurm(ä)n* 26

mu “soru edati” *anamka agu m. berti* 25

muñadınç[ıg] “fevkalade” *tañlançıg m. törö* 13

N

nägü “ne” *m(ä)n n. kılurm(ä)n* 26

nirvan < Soğd. *nyrb’ n*, Toh. A ve Toh. B *nervāṇ* < Skt. *nirvāṇa* “kurtuluş” *n. m[äñisi]* 37

nizvani < Soğd. *nyzβ’ nny* ~ *nyzβ’ n’k* “ihtiras” (~ Skt. *kleśa*) *n.* 39, *n. öçürgäli barır* 51

nizvanil[ıg] “ihtiraslı” *[sä]kiz törlüg n.* 42

O

ogul “oğul” *ol o.* 29

[ogu]lk(t)ya “çocukcağız” *[o].* 24

ol, ol “o, işaret sıfatı” *o.* 24, 28, 29, 30, 46, 59, 66

oron “yer” *ışıyur o. tetir* 57; *tört o.+takı ädgü kılınç* 49

ot (I) “ot” *o. ı ıgaç* 55

ot (II) “alev” *o. yalınmtakı* 56

Ö

öçür- “sönmek” *nizvani ö.-gäli barır* 51

ölrüşmäk “karşılıklı birbirlerini öldürme” *ö.+in* 72

[ö]ñdin “doğu” *[ö]. sıñar* 78

örtän- “yanmak” *ot ı ıgaç ö.-ürçä* 55

ötrü, ötrü “sonra” *ö.* 59, 66

ö[z] “kendi” *käntü ö.+[i]* 40

S

sakın- “düşünmek” *s.-u teginür* 14

san “sayı” *kum s.+ınça* 47

sav “söz” *s. sözlä... 02*

säkiz, [s]äkiz, [sä]kiz “sekiz” *s. törlüg köni* 34; *[s]. törlüg nizvanil[ıg]* 42; *[s]. tümän t(ä)ñri* 43

sävinq “sevinq” *s.* 12

sıñar “taraf, civar” *[ö]ñdin s.* 78

sön- “yatışmak” *tinmatın s.-mätin* 50

sözlä- “söylemek” *sav s.* 02

T

[tamu] < Soğd. *tm-* “cehennem” *[t].+l[a]rta tugar* 58

tañlag[u] “şaşırtıcı bir şey” *köñlümdä t.* 20

tañlançığ “fevkalade” *t. muñadınc[ı]g törö* 13

tavrat- “gayrete getirmek” *ütläyü t.-[u]* 36

täg- “ulaşmak” *t.-dilär ol* 46

tägin- “(saygı ile) gerçekleştirmek” *t.-älim* 16; *t.-ip* 22; *sakını t.-ür* 14; *tulı t.-mädük ärür* 56

t(ä)ñri, t(ä)ñri “Tanrı” *t.+lär ärdi* 17; *[s]äkiz tümän t.* 43

te-, te- “demek, söylemek” *t.-di* 18; *t.-p* 03, 14, 18, 52

tet-, [t]et- “(-Ir ekiyle beraber) *tetir* {-Dİr} bildirme, kopula” *[t].-ir* 47; *ışıyur oron t.-ir* 57

tin- “dinlenmek” *t.-matın sönmätin* 50

tinl(ı)g “canlı” *t.* 80; *t.+larıg* 74

tirte < Toh. B *tırthe ~ tırthe* < Skt. *tīrthika / tīrthya* “sapkın, zındık” *t.* 51

törlüg “türlü” *t.* 68; *bo tört t.* 38; *säkiz t. köni* 34; *[sä]kiz t. nizvanil[ıg]* 42

törö “yasa, töre” *tañlançığ muñadınc[ı]g t.* 13

tört “dört” *t. orontakı ädgü kılınç* 49; *bo t. törlüg* 38

tümän “on bin” *[s]äkiz t. t(ä)ñri* 43

tug- “doğmak” *t.-a[r]* 64; *t.-[ar]* 70; *[tamu]l[a]rta t.-ar* 58

tul- “(alevler) dışarı vurmak” *ot yalınuntakı t.-i teginmädük* 56

tut- “yakalamak” *[a]žun t.-dı* 77

U**uladı** “ve” *u.* 49**ulug** “büyük” *u. elig* 15, 19**Ü****üçägü** “üçü birlikte” *ü.* 67**üçün** “için” *ü.* 57, 63**ütlä-** “uyarmak, salık vermek” *ü.-yü tavrāt[u]* 36**Y****yalın** “ateş, alev” *ot y.+ımtakı* 56**[yal]jok** “insan” [*y*]. *ažunta* 08**y(a)pş(ı)ndur-** “yapıştırmak” *y.-tı* 45**y(a)rl[ıka]-** “buyurmak” *inçä tep y.-yur* 52**yaru-** “parlamak” *könjüli biligi y.* 35**yertinçü** “dünya” *y.+dä kılmuş* 44**yılkı** “yük hayvanı” *y.* 61**ymä** “yine, dahi” *y.* 52**yod-** “silmek” *ätin y.-up* 29**yok** “yok” *y. tep* 03**yügrök** “hızlı” *y.+ün* 50**yügür-** “koşmak” *yügrökün y.-ürçä* 50**Sonuç**

Temelde yeniden doğum, *kleśa* ve *nirvāṇa* olmak üzere Budizm’e ilişkin muhtelif konulardan oluşan Eski Uygurca belgelerin filolojik neşirlerinin yapıldığı bu çalışmada şimdiye kadar neşri gerçekleştirilmemiş yedi fragman söz konusu edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları şöyle sıralanabilir: (1) Bu yazıda 81 satır hacmindeki Eski Uygurca metin, Türk dili araştırmalarına veri olarak sunulmuştur. (2) Çalışmada ele alınan metinde 7 satır yoğun hasara maruz kalmıştır. (3) Çalışmanın söz varlığında 112 isim ve fiil kök ve gövdeleri tespit edilmiştir. (4) Metnin söz varlığını oluşturan 112 sözcüğün 30’u (% 26.78) fiil kök ve gövdesiyken 82’si (% 73.21) isim kök ve gövdesidir. (5) Metinde tespit edilen isim kök ve gövdelerinin 6’sını (% 7.31) alıntı sözcükler oluşturmaktadır. (6) Bu alıntı sözcüklerin ise 2’si (% 33.33) Toharca veya Soğdca yoluyla Sanskritçeden alıntılanan (*asur* ve *nirvan*) sözcüklerdir. (7) Diğer yandan alıntı sözcüklerin 3’ü (% 50) doğrudan Soğdcadan (*ažun*, *nizvani* ve *tamu*) alıntılanmıştır. (8) Yine Toharca yoluyla alıntılanan Sanskritçe bir sözcük (% 16.66) (*tirte*) tespit edilmiştir. Bu yazıyla Eski Uygurca araştırmalarına metin neşri yoluyla küçük bir katkı sunulmuştur.

İşaretler ve Kısaltmalar

#	madde bařı
(P)	pothī deliđi
... ₂	ikileme
... ..	Metnin hasarlı kısımlarını gösterir.
AF	Asiatische Forschungen
AKDYYK	Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
bk.	bakınız
BOH	Bibliotheca Orientalis Hungarica
BT	Berliner Turfantexte
ETü.	Eski Türkçe
EUyg.	Eski Uygurca
krş.	karşılaştırınız
o. F.	ohne Fundsigle [= Fragmanın bulunduđu yeri gösterir işaret mevcut deđil]
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
TDK	Türk Dil Kurumu
Toh. A	Toharcanın A diyalekti
Toh. B	Toharcanın B diyalekti
VdSUA	Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica
Yay.	Yayınları

Kaynakça

Adams, D. Q. (2013). *A Dictionary of Tocharian B. Revised and Greatly Enlarged. Vol. 1-2.* Amsterdam & New York: Rodopi. (Leiden Studies in Indo-European. 10.)

Arat, R. R. (1965). *Eski Türk Şiiri.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.* Oxford: Oxford at the Clarendon Press.

Edgerton, F. (1953). *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary. Vol. II: Dictionary.* New Haven: Yale University Press.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon. Vol. I-II.* Wiesbaden: Harrassowitz. (Turcologica 7.)

Gabain, A. v. (1954). "Buddhistische Türkenmission". *Asiatica: Festschrift Friedrich Weller: zum 65. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schülern.* Ed. J. Schubert, F. Weller ve U. Schneider. Leipzig: Harrassowitz, s. 161-173.

- Gharib, B. (1995). *Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian-English*. Tehran: Farhangan.
- Karaman, A. (2022). *Eski Türkçede İkillemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (AKDITYK. TDK Yay. 1493)
- Kasai, Y. (2011). *Der alttürkische Kommentar zum Vimalakīrtinirdeśa-sūtra*. Turnhout: Brepols. (BT. 29.)
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Ölmez, M. (2017). “Eski Uygurca İkillemeler Üzerine”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. C. 65, S. 2, s. 243-311.
- Poucha, P. (1955). *Institutiones Linguae Tocharicae. Pars I: Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A*. Praha: Statní Pedagogické Nakladatelství. (Monografie Archivu Orientalního. XV.)
- Rhys Davids, T. W. – Stede, W. (1921-1925). *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*. Oxford: Pali Text Society.
- Röhrborn, K. (1977-1998). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien 1-6*. Wiesbaden: Steiner.
- Röhrborn, K. (1996). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VIII. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie von Gabain hrsg., übersetzt und kommentiert*. Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk 5. VdSUA 34.)
- Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, I. Verben. Band 1: ab- -üzüglä-, [Uygurca Sözlük. İslam Öncesi Orta Asya Türkçe Metinlerinin Dil Malzemesi, Yeniden düzenlenmiş baskı. I. Fiiller. 1. Cilt: ab- -üzüglä-]*. Stuttgart: Steiner.
- Röhrborn, K. (2017). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 2: aš-üzük, [Uygurca Sözlük. İslam Öncesi Orta Asya Türkçe Metinlerinin Dil Malzemesi, Yeniden düzenlenmiş baskı. II. İsimler-Zamirler-Edatlar. 2. Cilt: aš-üzük]*. Stuttgart: Steiner.
- Şen, S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkillemeler*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Tezcan, S. (1978). “En Eski Türk Dili ve Yazını”. *Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Ed. A. Sayılı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 271-323.
- Tokyürek, H. (2018). *Altun Yaruk Sudur IV. Tegziñç (Karşılaştırmalı Metin Yayını)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (AKDITYK. TDK Yay. 1268. Eski Uygurca Kütüphanesi 8.)
- Wilkens, J. (2016). *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien: Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā 1-3*. Turnhout: Brepols. (BT. 37.)
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen: Altuigurisch – Deutsch – Türkisch / Eski Uygurcanın El Sözlüğü: Eski Uygurca – Almanca – Türkçe*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Zieme, P. (2000). *Vimalakīrtinirdeśasūtra: Edition alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftfragmenten von Berlin und Kyoto*. Turnhout: Brepols. (BT. 20.)
- Zieme, P. – Kara, G. (1979). *Ein uigurisches Totenbuch: Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang, British Museum Or. 8212 (109)*. Budapest. (BOH 22.) & Wiesbaden. (AF. 63.)

Elektronik Kaynakça

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2139 (o. F.) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2139seite1.jpg> B Sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2139seite2.jpg> (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2213 (T I 217) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2213seite1.jpg> B Sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2213seite2.jpg> (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2268 (T I 642) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2268seite1.jpg> B Sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2268seite2.jpg> (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2269 (T I 648) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2269seite1.jpg> B Sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2269seite2.jpg> (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2286 (T I α 512; T I α) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2286seite1.jpg> B Sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2286seite2.jpg> (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 2321 (T I D 513; T I D) A sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2321seite1.jpg> B Sayfası: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2321seite2.jpg> (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Turfanforschung: Digitales Turfan-Archiv, U 5383 (T I α) recto: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5383seite1.jpg> verso: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u5383seite2.jpg> (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

URL-1: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001602 (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

URL-2: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001682 (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

URL-3: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001733 (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

URL-4: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001734 (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

URL-5: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001760 (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

URL-6: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00001818 (Eriřim tarihi: 09.03.2023)

URL-7: KOHD (Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland), https://orient-mss.kohd.adw-goe.de/receive/KOHDOldUygurMSBook_manuscript_00000918 (Eriřim tarihi: 09.03.2023)